

RYNNINGE EGNÄHEMSOMRÅDE

- gator, grönska och bebyggelse

En rapport om områdets historia, utveckling och bevarandevärden.

Stadsbyggnad
ÖREBRO

Linda Gustafsson

Förord

I nordöstra delen av centrala Örebro ligger Rynninge, ett av stadens trivsamma och attraktiva egnahemsområden. Gamla trädgårdar och hus med upp till 95 år på nacken ger området den trygga atmosfär som många söker för sitt boende. Följaktligen är det stor efterfrågan på hus och tomter och ett hus ute på annons finner snart sin köpare. I de flesta fall flyttar man in i det befintliga huset och anpassar det till sina behov, med större förändringar ibland men annars nästan inte synligt utåt. Under senare år har något tillkommit: man köper främst *en tomt* men saknar intresse för det bostadshus som står där och ansöker om rivningslov för att bygga ett nytt. Flera fastigheter har stöpts om totalt, när träd och buskar har tagits bort och det nya huset placerats på ett nytt sätt på tomten och nya byggnadsmaterial förts in. Ibland har förändringen kunnat göras i enlighet med detaljplanen, ibland har mindre avvikelser tillåtits. Det har fått till följd att området alltmer riskerar att förlora sin karaktär och en del av sina kvaliteter.

Egnahemsföreningen uttryckte våren 2003 sin oro i brev till byggnadsnämnden, och nämnden själv tillsammans med tjänstemännen på Örebro stadsbyggnad diskuterade frågan i samband med en del inkomna bygglovärenden. Byggnadsnämnden gav därför Stadsbyggnad och stadsantikvarien uppdraget att se över detaljplanebestämmelserna i en planöversyn med bevarandesynvinkel.

Ett bra kunskapsunderlag är nödvändigt för att ta ställning till vad som är viktigt – karaktäristiskt och kanske kulturhistoriskt värdefullt - i en bebyggelsemiljö. En bebyggelseinventering, i det här fallet med kulturhistoriska förtecken, är ett utmärkt sätt att skaffa sig detta underlag, och det blev ett naturligt sätt att påbörja planöversynen. Samtidigt skulle ett nytt sätt att registrera de kulturhistoriskt intressanta miljöerna i geomedia kunna prövas. Ett kulturhistoriskt informationsskikt skulle kunna skapas som är tillgängligt för handläggare inom stadsbyggnad, medan det traditionella inventeringsmaterialet – ifyllda inventeringsblanketter, fotodokumentation och rapport – förvaras hos stadsantikvarien och hos stadsarkivet.

I juni 2004 anställdes bebyggelseantikvarie Linda Gustafsson för att genomföra inventeringen av Rynninge under sommaren. I tre månader har hon gått igenom Rynninges nutida bebyggelse fastighet för fastighet, och satt sig in i den historiska utvecklingen genom arkiv- och litteraturstudier. Vi har tillsammans med IT-enheten på stadsbyggnad byggt upp ett sätt att registrera uppgifter av kulturhistoriskt intresse inklusive en kulturhistorisk värdering. Utgångspunkt har varit inventeringsblanketterna. De bilder som tagits har lagrats på CD-rom och förvaras hos Stadsbyggnad och Stadsarkivet tillsammans med rapporten. Rynninge har alltså fått bli ett pionjärprojekt. Med samma metod kan en fortsatt kulturhistorisk bebyggelseinventering bedrivas över hela kommunen.

Den här rapporten är Linda Gustafssons sammanställning och analys av arbetet med Rynninge.

Örebro 2004-09-30

Eva Fransson
Stadsantikvarie

Innehållsförteckning

Inledning.....	7
Historik.....	7
SJ:s centralverkstäders betydelse för områdets framväxt	7
Egnahemsrörelsen ger möjlighet för Rynninges framväxt	8
Områdets historia före 1900-talet	8
Områdets framväxt och utveckling	9
Koloniföreningens gemensamma strävan	9
Verksamheter	10
Gator och grönska	11
Bebyggelsen	12
Konstruktion och utformning	13
Utveckling och förändring	14
Gatustrukturen	15
Grönstrukturen	15
Bebyggelsen	15
Hotet mot Rynninge.....	17
Områdets karaktär.....	17
Gatustrukturen	17
Grönstrukturen	18
Bebyggelsen	18
Kulturhistoriskt värde.....	19
Värden	19
Kriterier för värderingen	20
Käll- och litteraturförteckning.....	22
Bilagor:	
Bilaga 1: Karta över byggnadernas bevarandevärden	
Bilaga 2: Karta över byggnadsår	
Bilaga 3: Karta med åldersdatering av träd	

RYNNINGE EGNÄHEMSOMRÅDE

- gator, grönska och bebyggelse

Inledning

Nära Hjälmarén, strax öster om Örebro centrum mellan fd. I3:s kasern- och övningsområde och SJ:s centralverkstäder ligger Rynninge egnahemsområde. Närheten till omkringliggande naturområden, och centrum tillsammans med sin lugna och idylliska atmosfär gör området till ett populärt bostadsområde. Rynninges tillkomsthistoria är nära sammankopplad med SJ:s centralverkstäders placering i Örebro runt sekelskiftet 1900.

Området är mycket typiskt för det tidiga 1900-talet. Gatunätets uppbyggnad tillsammans med grönskan bidrar till områdets speciella karaktär. Inspirationen är hämtad från medeltida stadskärnor och idéer om trädgårdsstaden. Majoriteten av bebyggelsen består av enfamiljshus uppförda från 1908 till en bit in på 1930-talet. Området domineras av 1½-plans byggnader med en källarvåning, brutet tak och sadeltak. Trots nya tillskott i miljön är egnahemsprägnen i området tydlig.

Rynninge hotas nu av förändring på grund av sin popularitet. De attraktiva tomterna köps upp och de äldre, och ofta mindre, bostadshusen rivs till förmån för större och mer moderna byggnader. Resultatet blir en förtätning av området där den äldre egnahemskaraktären hotas att gå förlorad. Under sommaren 2004 har en inventering genomförts av samtliga byggnader i området. Denna rapport har därefter sammanställts och kommer att ligga som grund för utarbetandet av en bevarandeplan över Rynninge egnahemsområde.

Historik

SJ:s centralverkstäders betydelse för områdets framväxt

Runt sekelskiftet 1900 beslutade SJ att anlägga en verkstadsanläggning i Örebro. Det växande järnvägsnätet i Sverige ökade behovet av en central verkstadsanläggning och Örebros läge i landet passade bra för verksamheten.

Ett område i öster, söder om Lillån, i stadens utkant valdes där möjligheten att expandera fanns. Man började snabbt att bygga och redan 1901 kunde de första verksamheterna påbörja sina aktiviteter med bland annat lok- och maskinverkstad. Det dröjde inte särskilt länge innan fler verksamheter förlades till området.

Ett resultat av SJ:s centralverkstäders (CV) placering till Örebro var en ökad bostadsbrist. En stor del av arbetskraften flyttade hit med sina familjer från andra delar av landet och landsbygden runt staden. Under åren 1880 till 1910 ökade invånarantalet i Örebro från 15 000 till 30 000.¹ Bostadsbristen var stor och stadens ytor räckte inte till för att inhysa alla arbetare. Istället sökte man sig till stadens ytterområden. Örebro stad som växt fram på en rullstensås i nord-sydlig riktning fick i och med Hjälmarens sänkning under 1880-talet helt andra förutsättningar att expandera i öster och väster. Det var mark som kom att bli attraktiv under den här expansiva perioden kring 1900. Flertalet egnahemsområdena växte fram kring Örebro under 1900-talets första årtionde. Förutom Rynninge bör Hagaby, Rosta, Hjärsta-Mark och Holmen-Kullens egnahemsområden nämnas.²

Egnahemsrörelsen ger möjlighet för Rynninges framväxt

Egnahemsrörelsen hade startat sin verksamhet på 1890-talet i Motala. Rörelsen ville ge möjlighet för mindre bemedlade att genom samverkan kunna få ett eget hem. Genom att gå samman och bilda en förening kunde man köpa in mark, som sedan avstyckades för t.ex. småbruk eller egnahemstomter.³ Egnahemsrörelsen stöddes av staten som beviljade förmånliga lån.⁴

För att lösa bostadsfrågan tog CV-arbetare kontakt med Motala egnahemsförening och bildade filial N:o 112 C.V. Örebro av Föreningen Egna Hem, Motala. Detta skedde 1903. Genom lån kunde mark därmed köpas upp. 1905 köpte Rynningefilialen in stomhemmanet Södra Rynninge som ägdes av Ånsta, Långbro och Ekers församlingar för 80 500 kr.⁵ Området låg på andra sidan Lillån från CV sett.

Områdets historia före 1900-talet

Kartor från slutet av 1500-talet visar att liten bit norr om det inköpta område låg Rynningeby. Byn bestod av tre hemman som i början av 1600-talet omnämns som kronohemman, dvs. de ägdes av staten men arrenderades ut. Två av gårdarna var anslagna hospitalet i Örebro och den tredje var ett stomhemman.⁶ Stomhemman är benämningen på en fastighet som är anslagen åt prästerskapet, dock inte som bostad utan för att bidra till prästens avlöning.⁷ Stomhemmanet, Rynninge No 3 var således anslaget åt kyrkoherden i Örebro. Under 1800-talets början skedde ett ägobyte mellan hemmanen inom Rynningeby och troligen innebar detta att stomhemmanet flyttades en bit söder ut.⁸

¹ Rynninge för och nu, hämtat ur Ytterligare glimtar ur Örebros Historia, Wennberg, s. 43

² Svensk villabebyggelse, Waldén, (årtal okänt), s. 25-30

³ Egna hem N:r 2, (1972), s. 4-5

⁴ Egna hem i Örebro – om egnahemsrörelsens uppkomst och historia i allmänhet, s. 1

⁵ Egna hem N:o 5, (1933), Rynninge egna hem firar 25-årsjubileum, s. 35-39

⁶ Waldén

⁷ Nordisk familjebok

⁸ Waldén

1905 köptes det ursprungliga stomhemmanet, Södra Rynninge eller Rynninge No 3 upp av Rynninge egnahemsförening. På platsen för de två andra hemmanen bestämdes 1907 att lägga Livregementets Grenadjärer, I3.

Områdets framväxt och utveckling

Planläggningen och ägostyckningen av stomhemmanet påverkades av dåtidens stadsplaneideal och tog hänsyn till vissa befintliga strukturer i området. Man utgick från den naturligt kuperade terrängen och flertalet gamla ekar som fanns på marken sparades. Bostadshuset som tillhört stomhemmanet fick stå kvar på sin ursprungliga placering. Det var en rödfärgad timmerstuga från 1700-talet. Byggnadens placering överensstämde inte riktigt med det nya gatunätet och vedboden på ena gaveln stack ut en bit i Torgvägen.

Ägostyckningen av stomhemmanet resulterade i en uppdelning till 233 tomter. 1908 sålde föreningen de 27 första tomterna. Under det första året bebyggdes 22 av dessa och husen blev inflyttningsbara redan under hösten 1908.⁹ 1919 hade 146 tomter köpts av medlemmar. 75 av dessa var då redan bebyggda och några var under uppbyggnad.¹⁰ Drygt 20 år senare, 1933, var 186 tomter bebyggda, endast 3 tomter var osålda.¹¹ Mot slutet av 1960-talet fanns runt 220 bostadshus i området.¹²

De första byggnaderna i Rynninge uppfördes på tomter i områdets norra och västra del.¹³ Kartor visar att de södra och östra delarna av Rynninge påverkades av uträtningen och rensningen av Lillån och bebyggdes inte i det första skedet. Först i och med sänkningen av Lillån sänktes även grundvattennivån i de omkringliggande lermarkerna och Rynninges sydvästra delar kunde börja att byggas vid 1910.¹⁴

Marken som köptes in bestod mestadels av lerjord och terrängen var kuperad. För att jämna ut marken hämtades jord från Lillåstranden.¹⁵ I andra fall tog man det som fanns tillhands och fyllnadsmassan kunde många gånger bestå av allt från porslin och tegel till gasbehållare och järnvägsräls vilket man än idag kan hitta spår av.¹⁶

Koloniföreningens gemensamma strävan

Rynninge tillhörde Långbro socken ända till 1937 då inkorporeringen med staden skedde.¹⁷ Fram till dess fick bosättarna stå för det mesta själva.¹⁸ 1908 bildades därför Rynninge Koloniförening, senare Rynninge Egnahemsförening, vars uppgift var att tillvara ta medlemmarnas gemensamma intressen. Från och med 1910 upprättades en gemensam kassa dit alla medlemmar i föreningen betalade en avgift på 25 öre i kvartalet.¹⁹

⁹ Egna hem N:o 5, (1933), Rynninge egna hem firar 25-årsjubileum, s. 38

¹⁰ Egna hem N:o 7, (1919), s. 31

¹¹ Egna hem N:o 5, (1933), Rynninge egna hem firar 25-årsjubileum, s. 38

¹² Nerikes Allehanda, (1968), s. 13

¹³ Egna uträkningar efter jfr studier med kartor och inventeringsprotokoll

¹⁴ Från bergslag till bondebygd, (1999), s. 233

¹⁵ Rynninge för och nu, hämtat ur Ytterligare glimtar ur Örebros Historia, Wennberg, s. 44

¹⁶ samtal m. boende i området, juni-juli, 2004

¹⁷ Nerikes Allehanda, 18/8-58, s. 5

¹⁸ Nerikes Allehanda, (1968), s. 13

¹⁹ Egna hem N:o 5, (1933), Rynninge egna hem firar 25-årsjubileum, s. 38

Från början var förhållandena knappa och arbetarna slet hårt kvällstid för att få klart sina byggnationer, gräva brunnar, anlägga trädgårdar m.m. Framkomligheten i och till området var inte den bästa, varken när det gällde vägar eller belysning. För att ta sig över Lillån var man hänvisad till Ålundaspången och Storgatan. Belysning fanns endast i form av fotogenlampor varav den närmaste fanns utplacerad vid Folkets park.²⁰ En av de första uppgifterna för föreningen var således att uppföra en bro över Lillån för att förkorta vägen mellan egnahemsområdet och arbetet. Ett projekt som samtliga medlemmar i Koloniföreningen var delaktiga i. Tyvärr fanns bron bara kvar några år innan den förstördes av vårfloden.²¹ Muddringen av Lillån 1910 skedde helt på bekostnad av koloniföreningen.²² Liknande gemensamma ansträngningar och ansvarsområden av Koloniföreningen var inför införandet av elektricitet 1914 då man arbetade med att gräva och resa stolpar.

Föreningen fick själv stå för framkomligheten i området och för det anställdes en förman, John Jarl. Med hjälp av en stenkross för makadam och med häst och vagn underhölls vägarna, så väl sommar som vinter. I slutet av 1950-talet och under de kommande 13 åren blev gatorna i området asfalterade på Örebro stads bekostnad. Inkorporeringen med staden innebar även att Rynninge fick nya vatten- och avloppsledning i stadens regi, vilket skedde mellan 1948 och 1957. Det gamla vatten- och avlopps nätet hade haft problem med att det frös. Tidigare ombesörjdes detta genom utedass eller dass i källarvåningen.

Ett av de många av uthusen som finns kvar. Kronovägen 11, Valand 9

Verksamheter

I Rynninge fanns tidigare många olika verksamheter. Här fanns t.ex. två olika mataffärer, en Konsumbutik och en privat affär. Mjölken köptes av en lantbrukare på Torgvägen som hade ladugård med kor på den södra sidan om Lillån.

I området organiserades tidigt ett brandväsende. Från början vid 1910 förvarades de få redskapen i förman J Jarls vedbod. 1922 uppfördes ett riktigt brandhus vid korsningen Kronovägen-Krokvägen. Under den tid Rynninge hade en egen brandkår behövde man endast rycka ut en gång 1924 då det brann på Ängsvägen, nuvarande Eddavägen.²³

Från början skedde skolundervisningen i Betaniakyrkan en liten promenad nordväst om Rynninge egnahemsområde. De allra yngsta barnen hade sin undervisning i hallen i herr Carlmarks hus, Lokevägen 8.²⁴ När barnaskaran i området växte blev det angeläget att bygga en gemensam skola för alla barn. 1914 stod ett skolhus klart för invigning.²⁵ 1925 byggdes en gymnastikbyggnad.²⁶

²⁰ Jubileums skrift Rynninge egnahemsförening 70-år 1908-1978, (1978), Larsson och Lundberg

²¹ Egna hem N:o 5, (1933), Föreningen Egna Hem Motala, s. 38

²² Rynninge egnahemsförening 70 år, s. 3

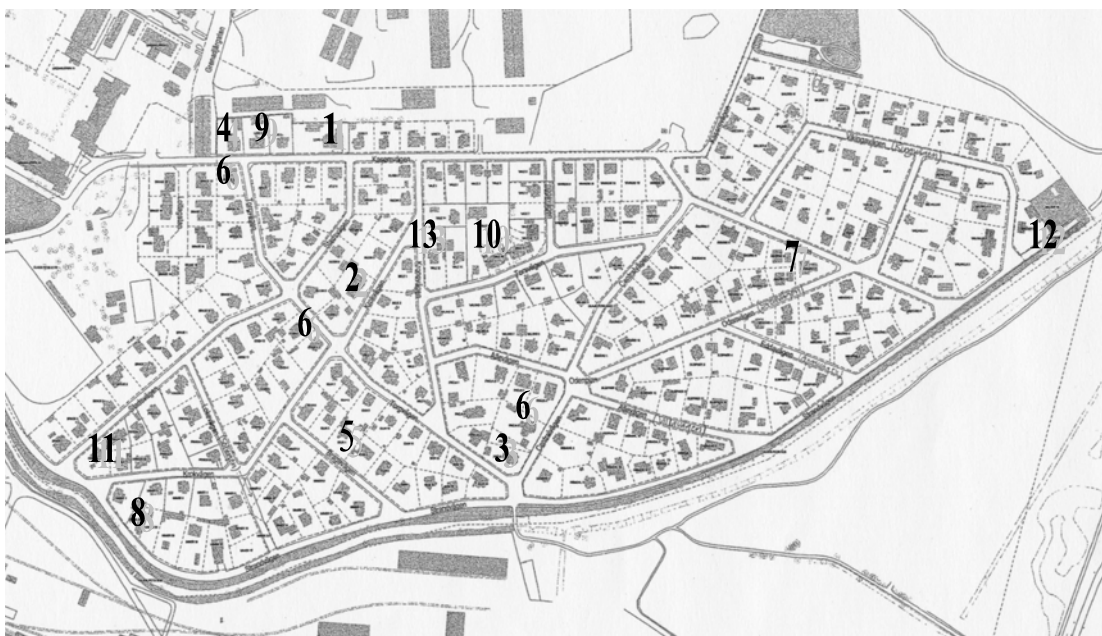
²³ Egna hem N:o 5, (1933), Föreningen Egna Hem Motala, s. 38

²⁴ Rynninge egnahemsförening 70 år, s. 6

²⁵ Egna hem N:o 5, (1933), Föreningen Egna Hem Motala, s. 38

²⁶ Tidningsurklipp i om 60-års jubiléet

Under en tid runt 1930 trafikerades området av buss med förbindelser in till stan.
Exempel på olika verksamheter och dess lokalisering i området:

Konsumaffär (1), livsmedelsaffär (2), mjölkaffär (3), plåtslageri (4), bilstation (5), skomakare (6), handelsträdgård (7), mekanisk verkstad (8), Knuttes tobaksaffär och frisör (9), skola och gymnastiksal (10), förgyllare av guldpendyler (11), båtbyggeri (12), brandhus (13).

Gator och grönska

Med all sannolikhet är gatunätet och tomtstyckningen i Rynninge ett resultat av de influenser som existerade vid tiden i början av 1900-talet. Under den här tiden kom en reaktion mot de tidigare stadsplanerna med rutnätplaner och långa siktlinjer. Istället kom inspirationen utifrån, bland annat från österrikaren C. Sitte och hans idéer om medeltidsstaden men även från England och E. Howards idéer om trädgårdsstaden. I början av 1900-talet växte det fram ett flertal stadsmiljöer som inspirerats av trädgårdsstaden med kombinationen mellan stad och land.

Trädgårdsstäderna kom att kännetecknas av låga hus, trädgårdar, lagom tät bebyggelse och mjukare gatusträckningar. Uttrycken varierade mellan olika länder och den svenska trädgårdsstaden fick en luftig, öppen och omväxlande karaktär som inte var lika stadsmässig som sina engelska och tyska motsvarigheter.²⁷ Rynninge kom därmed att få en tidstypisk planering med en anpassning efter terrängen med mjuka gatusträckningar som gav korta siktlinjer och trädgårdar med mycket grönska.

Trädgårdskaraktären har alltid varit en viktig del i Rynninge. Flygfotografier över området från 1930-talet visar ett område inklätt i grönska med fruktträd och grönsaksland. Tidigare var trädgårdarna ett viktigt inslag i hushållet och är idag en bidragande orsak till områdets särprägel och känsla av idyll. Att trädgården var en viktig del framgår i en artikel ur tidningen Eegna hem från 1919. Där står att

²⁷ Den svenska Trädgårdsstaden (1994), Rådberg, s. 10-11

redan vid köpet av tomten var det viktigt att ha en ritning klar till det hus som skulle uppföras. Anledning till detta var att planläggningen av tomten skulle kunna påbörjas fastän hemmet inte uppförts. Därmed skulle dess frukter kunna avnjutas så fort som möjligt.²⁸

Till grönskan i området och framför allt till områdets historia innan framväxten av egnahemsområdet hör ett antal stora ekar. 2 av dessa kan dateras till en ålder av 250 till 275 år. 11 stycken är mellan 100 och 150 år.²⁹ Se bilaga 3.

Bebyggelsen

Runt sekelskiftet 1900 publicerades en rad olika mönsterböcker för egnahemsbyggarna. Det fanns alla typer av böcker, från de som gav byggnadstekniska råd, till reklambroschyrer och ”ideologisk propaganda”. Egnahemsbyggnaderna var ofta mindre bostadshus och de fick en likartad utformning som ett resultat av mönsterböckerna.

1905 kom Ragnar Östberg ut med sin bok ”Ett hem”. I tiden låg en nationalromantisk anda att återknyta till den svenska traditionen med rödfärgade hus med vita knutar. 1911 hölls en Industri- och Slöjdtutställning i Örebro där Motala egnahemsförening var delaktig. Föreningen ställde ut en byggnad som stod uppställd på Karolinska skolans gård. Byggnaden som ritats av örebroaren och kaptenen E B:son Liliehök uppvisar stora likheter med exempel från Östbergs mönsterbok. Byggnaden lottades ut och uppfördes på en av tomterna i Rynninge, Kronovägen 15. Idag är byggnaden både ombyggd och tillbyggd.

Utställningsvillans ursprungliga utseende och utseende sommaren 2004..

²⁸ Egna hem N:o 7, (1919), s. 31, Föreningen Egna Hem Motala

²⁹ Michael Sandström, trädgårdsingenjör, Örebro kommun.

Konstruktion och utformning

Trots de dåliga grundförhållandena, främst i Rynninges södra och östra delar, är det ovanligt att pålning har skett. Istället vilar byggnaderna på en rustbädd vilket innebär att byggnaderna ligger och flyter på den leriga marken. De allra flesta byggnader i Rynninge är uppförda på en källarvåning i gjuten betong. I många fall har man varit snål med andelen cement jämfört med sand och har därmed fått en sk. ”procentblandning” som inte är lika hållbar.

Exempel på en L-formad byggnadskropp med glasat entréparti och liggande och stående spontad panel., sadeltak, Krokvägen 23, Mimer 3.

Byggnaderna i Rynninge har med få undantag uppförts med en byggnadsstomme i trä, vanligast med stående plank som är spontad, men även i timmer. Därefter har fasaderna klätts med träpanel eller reveterats. Det vanligaste var att fasaderna kläddes med spontad panel som var liggande i bottenvåningen och stående i övervåningen. Revetering innebär att trästommen kläs med vassmattor, träpluggar eller, som var vanligt i Rynninge, ett tunt tegel som spikades på fasaden. Därefter putsades fasaderna och fick illusionen av att vara ett stenhus. Vanligast var att fasaderna spritputsades. Spritputsen innehåller en ballast med storlek som ärtor och ger en grövre ytstruktur.

Taken hade oftast brutna takfall sk. mansardtak eller en sadeltaksform. Den vanliga taktäckningen var tegel eller plåt.

Byggnaderna var uppförda i en enkel stil. De arkitektoniska utsmyckningarna bestod främst av dekorativa fönsteromfattningar, framskjutande entrépartier i form av öppna eller inglasade verandor, ofta i två våningar, och småspröjsade fönster. Ursprungligen hade fönstren oftast korspost. De övre lufterna kunde många gånger vara spröjsade. Även två lufters sexindelning förekom.

Många av de äldsta bostadshusen i Rynninge är relativt stora och påkostade för att vara egnahemsbyggnader. I en artikel Egna Hems tidningen från 1913 nämns att många ”lägenhetstagare fallit offer för frestelsen att bygga för storartadt. Kostnaden har blifvit för stor och som en naturlig följd därav ha, så att säga, räntorna vuxit honom öfver hufvudet”.

Möjligtvis ett av de storartade byggena. Torngägen 15, Bele 6

Vanligast var att uppföra 1 ½ - plans hus. Det finns många exempel på att den övre våningen bestod av en separat lägenhet med kök som hyrdes ut. På detta sätt fick man in pengar som hjälpte till att betala kostnaderna för uppförandet av byggnaderna. På grund av att många byggde så stort byggde Föreningen Egna hem Motala 10 st mindre egnahem i Rynninge. Detta var ett bostadshus som erbjöd en ”bostadstyp som ifråga om prisbillighet och ändamålsenlig inredning bör vara tilltalande för en hvar”. Kvar i området finns åtta av dessa mindre egnahems byggnader om än inte i originalutförande som ni kan se nedan.

Vikingavägen 21, Balder 16

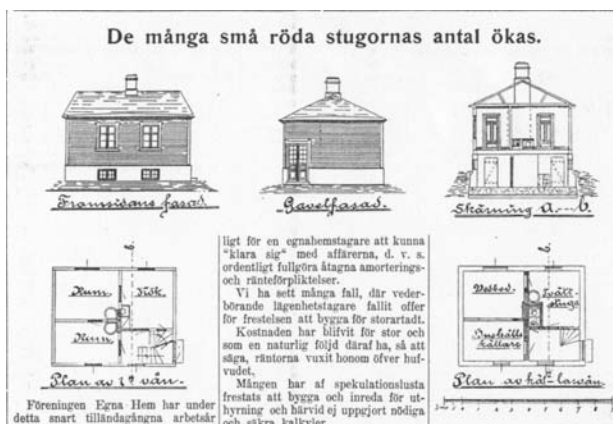
Strandvägen 45, Midgård 7

Odenvägen 14, Midgård 3

Vikingavägen 23, Balder 17

Sjövägen 14, Midgård 5

Vikingavägen 25, Balder 18

Strandvägen 49, Valbolla 5

Odenvägen 16, Midgård 4

Spår av CV finns i många av de äldre byggnaderna i Rynninge. Många av de boende i området berättar om kopplingen mellan deras byggnad och CV. Spåren är mer eller mindre tydliga och uppdragas så fort ett ombyggnadsprojekt är på gång. Exempel finns på att gammal vagnsinredning används till inredning, gamla kupédörrar har återanvänts, räls som använts i byggnadskonstruktion som bjälklag m.m. I många fall har arbetarna tagit hem material från CV, tillgången på spik tycks ha varit god.³⁰

Utveckling och förändring

Idag är Rynninge ett utpräglat bostadsområde och alla de tidigare verksamheterna har försvunnit. De ursprungliga 233 tomterna har utökats genom att tomter styckats av. Bland annat tillkom 6 nya

³⁰ samtal ute i fält m. boende i området, juni och juli, 2004

tomter när den gamla skolbyggnaden revs på 1980-talet och gav plats för 3 stycken parhus på 1990-talet. Fortfarande är fyra av de ursprungliga tomtavstyckningarna obebyggda.

Gatustrukturen

Gatunätet har i stort sett behållit sin ursprungliga utformning med två undantag. Lokevägen har kortats av och avslutas nu vid mötet med Krovvägen istället för att skära genom kvarter Mimer ner till Strandvägen. Avstängningen av vägen gjordes i mitten av 1970-talet. Även kvarteret Heimdal genombröts tidigare av Lillavägen som lagts igen och ersatts med fler tomter än det ursprungligen var tänkt.³¹ I början av 1960-talet gjordes gatorna mer trafikvänliga och vassa hörn skars av för att bättra sikten i korsningar. Dessutom har flertalet av gatorna bytt namn.

Grönstrukturen

Tidigare hade trädgårdarna en annan betydelse genom att de även var ett viktigt inslag i hushållet och utgjordes till stor del av trädgårdsland och odlingar. Trots att det idag finns ett mindre antal fruktträd än i mitten av 1900-talet påminner de knotiga fruktträden om dess ålder och ger tillsammans med buskar, häckar och övrig grönska området en speciell karaktär. Det finns exempel på att man köpte upp två tomter, den ena för att bygga på och den andra för att använda som odling. Frigga 8 var en odlingslott till Frigga 7 fram till 1950-talet då tomten bebyggdes.

Lokevägen

Ett viktigt inslag för grönstrukturen är de dryga 10-tal ekar som sparades vid planläggningen av området. Det handlar om minst 13 stora ekar vars åldrar dateras till mellan 100 och 275 år och vilka är en betydelsefull rest av det äldre kulturlandskapet.

Bebyggelsen

Trots att området förtätats och arkitekturstilar från alla årtionden finns representerade i Rynninge dominerar områdets karaktär av den byggnadsstil som präglade de egna hem som uppfördes under 1910- och 20-talen. Ungefär 70 % av den totala byggnadsbeståndet består av bostadsbyggnader som är uppförda fram till ca. 1930. Efter ett årtionde av sparsam byggnadsaktivitet under 1940-talet ökade den en aning under 50-60- och 70-talen. Då bebyggdes många av de obebyggda tomterna i väster.

Rynninges karaktär var redan från början varierande när det gällde byggnadernas utseende. Som nämnts tidigare var det fasadmaterialet som gjorde egna hemsområdet enhetligt.³²

³¹ samtal ute i fält m. boende i området, juni och juli, 2004

³² Yttrande av Hansson, 1978

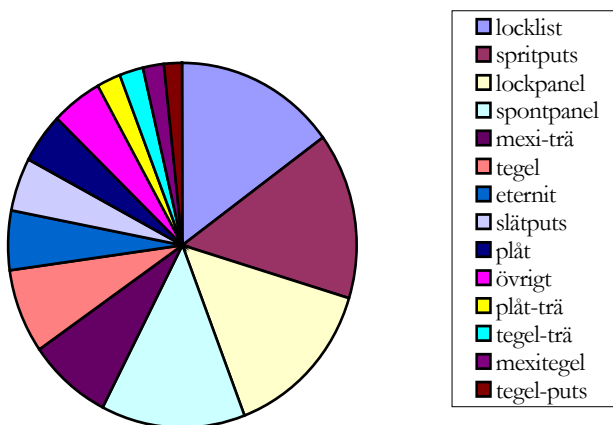
Med start under 1940-50-talen började många av byggnaderna i Rynninge fasadrenoveras. Att klä in fasader med eternitplattor var en av de tidigaste förändringarna. Eternitens genomslag kom efter andra världskriget och det nya materialet under den här tiden och blev populärt både som fasad och takmaterial. En inventering av Rynninge från 1970-talet av kulturintendent Pär Hansson visar på eternitens popularitet även här. Idag har endast ett fåtal av byggnaderna i området kvar sin fasadbeklädnad av eternit. I många fall har eterniten ersatts med träfasader. Eterniten spikades på utanpå det befintliga fasadmaterialet som således oftast finns bevarat under eternitfasaden.

Under 1960- och 70-talen fortsatte fasadrenoveringarna. Som ett resultat av sexdagarskriget och den påföljande energikrisen fick byggnaderna ny panel som skulle tilläggsisolera och minska uppvärmingskostnaderna. Nya material som plåt och fasadtegel kom in i området. Mexiteglet gjorde sitt intåg i området genom att äldre byggnader kläddes in i mexitegel, ett par äldre byggnader revs för att ersättas med mexitegel villor. Bland annat plockades det gamla stomhemmanet ned på 1970-talet för att ge plats åt en modern mexitegelvilla på Kasernvägen 4.

Före och efter fasadrenovering som genomförts under 1960-70-talet av Stadsvägen 5, Hugin 10.

Fasadmaterialens fördelning:

Trots att Rynninge idag har en större variation av fasadmaterial än tidigare finner man ändå att trä- och putsfasader dominerar.

Dörrar och fönster har många fall ersatts av mer moderna sådana. När det gäller fönster finns det dock ett betydande antal byggnader i Rynninge som fortfarande har de ursprungliga bågarna kvar. Det finns även exempel på byggnader där fönster måttbeställts och har samma dimensioner som de äldre. Tyvärr är dock modernare fönster utan spröjs och med mindre dimensioner vanliga i området. I ännu större utsträckning är dörrar utbytta. Av byggnaderna som är uppförda fram till 1930 finns inte ens en handfull originaldörrar bevarade.

Även de traditionella takmaterialen har i stor utsträckning bytts ut mot mer moderna produkter. Det 2kupiga lertegel finns kvar på flertalet byggnader men har i många fall bytts ut mot betongpannor. Ofta har man valt att behålla den traditionella färgen orange för att efterlikna teglet men det förekommer även andra färger som svart och rödbrunt. Även plåttak förekommer i relativt stor utsträckning. Andra takmaterial som plegel finns representerat och i väldigt liten utsträckning även eternit.

Under årens lopp har flertalet byggnader byggts om och byggts till, allt eftersom en större bostadsyta har önskats. Uppförandet av garagebyggnader är ett nyare inslag i miljön.

Hotet mot Rynninge

Rynninge kan ses som ett färdigbyggt område där antalet bebyggda tomter ganska väl överensstämmer med de ursprungliga tomtstyckningarna. Idag köps fastigheter i Rynninge på grund av tomtens attraktiva läge och de ursprungliga byggnader rivs och ersätts med nya byggnader. Det kan även innebära att de befintliga byggnaderna byggs till på ett sätt som inte är varsamt och påverkar området som helhet.

De nya tillskotten uppfyller ofta önskemålen om större bostads- och garageyta, men påverkar den luftiga karaktären med mycket grönska. Det är viktigt att ta hänsyn till de förutsättningar som området skapar och karaktären av området. De nya byggnadernas läge på tomten måste anpassas till de omkringliggande strukturerna och även lämna utrymme för trädgårdar och bevara de ursprungliga trädgårdarna.

Krokvägen 6, Hugin 6

Grönstrukturen kan lätt komma att påverkas av förtätningar i området. Flera exempel i Rynninge visar på att äldre bebyggelse och trädgårdar jämnas med marken när nya tillskott tillkommer. Nyare bebyggelse bryter mot det äldre mönstret genom sin centrala placering på tomten men även med sin mer arealupptagande form vilket lämnar mindre möjligheter för trädgård och en viktig uppgift för att värna om områdets öppna och luftiga trädgårdskaraktär.

Områdets karaktär

Gatustrukturen

Rynninges gatsystem har en tidstypisk utformning som är resultatet av att man gick ifrån de tidigare rutnätsplanerna. Istället har man anpassat sig mer efter förutsättningarna på platsen och skapat en

mer organisk plan. Korta siktlinjer, trevägskorsningar och asymmetriska kvarter gör inte saken lätt när man ska orientera sig i området. Istället ger det ett lugnt trafikklimat med låga hastigheter som är både cykel- och promenadvänligt.

Grönstrukturen

Ett av de tydligaste inslagen i Rynninge är grönskan som, liksom gatustrukturen, är ett tidstypiskt inslag. Idéerna om trädgårdsstaden med en småskalig och varierad bebyggelse inbäddad i grönska där en anpassning efter terrängen skett.³³ Speciellt viktig är trädgårdarna med fruktträd som utgör ett viktigt och typiskt inslag för Rynninge. De berättar om livssituationen för nybyggarna för 100 år sedan.

Dessutom är de gamla ekarna med en ålder upp till 275 år ett viktigt inslag. De är en viktig rest från det tidigare kulturlandskapet som växt fram på platsen innan Rynninges tillkomst.

Ek på Torgvägen med en ålder av upp till 275 år.

Bebyggelsen

Bebyggelsen från 1908- ca.1930 utgörs som nämnts till största delen av 1 ½ plans bostadshus med källarvåning och en hög sockel. Sockelpartiet gör att byggnaderna reser sig högt över markplan och ger ett imponerande intryck. Därtill tillkommer byggnadernas utformning i form av sina kvadratiska samt vinkelformade planer.

Utöver boningshusen utgör uthusen ett betydelsefullt och tydligt inslag i miljön. Dessa berättar om livssituationen för de människor som byggde upp området. Förutom att värna om bostadsbebyggelsen bör en bevarandeplan ta särskild hänsyn till uthusen.

Uthus och dass, Krokvägen 2, Hugin 4

Uppfattningen av gaturummet är viktig att ta hänsyn till. Detta är beroende av byggnadernas placering på tomten, antingen i liv med gatan vilket skapar en skyddad trädgård, eller så placerades boningshuset i tomtens bakkant med trädgården utsträckt framför boningshuset. Placeringen är ofta enhetlig längs en gatusträckning.

Centralvägen

³³ Stadens mönster, s. 43

Kulturhistoriskt värde

De särdrag som beskrivs ovan är viktiga att värna om för att bevara områdets karaktär. En viktig faktor är att det finns en möjlighet att läsa av områdets historia. Genom att spara gamla strukturer och tydliga spår i miljön skapar man förutsättningar för detta. Dessa faktorer bör inte påverkas negativt av de förändringar som sker i området.

Gymnastiksalen, Vale 10

Den gamla mjölkboden, Fröja 7

Ett viktigt inslag för avläsbarheten är byggnader som berättar om hur tidigare generationer levt i Rynninge. Exempelvis gymnastiksalen från 1925 som står kvar på den gamla skoltomten. Även så är den gamla mjölkboden och den ombyggda Konsum-affären exempel på områdets äldre historia. Genom bevarade uthus och trädgårdar kan en inblick ges i hur människornas livsvillkor var tidigare.

Den gamla Konsumbutik, Løke 4

Uthusbyggnad, Mimer 2

Värden

Rynninge som område har ett *samhällshistoriskt värde*. Dels finns en stark *lokalhistorisk* koppling med Örebro framväxt i och med en kraftig befolkningsökning som bland annat berodde på lokaliseringen av SJ:s centralverkstäder till Örebro. Området speglar även en mer generell utveckling under perioden kring 1900 med egnahemsrörelsens framväxt. Tillsammans utgör dessa kopplingar ett *samhällshistoriskt värde*.

Sammanlänkat med det samhällshistoriska värdet är det *socialhistoriska värdet* som speglar människornas livssituation. Även här utgör egnahemsrörelsen en viktig del eftersom det speglar behovet och viljan att ha en egen bostad. Människornas önskan om att ha möjlighet att odla och i viss mån vara självförsörjande visas genom trädgårdarnas omsorgsfulla planering. Det socialhistoriska värdet stärks genom att relativt många bostadshus i Rynninge finns kvar och inte rivits samt att trädgårdar och uthus finns bevarade i så pass hög utsträckning. Det viktiga är att se till att dessa betydelsefulla karaktärsdrag inte försvinner från miljön. Det *socialhistoriska värdet* avslöjas inte exteriört men där byggt teknik och byggnadsmaterial minner om kopplingen till CV. Av värde är även de byggnader som inrymt olika typer av verksamheter. Några av dessa kan självklart även uppfylla kraven på äkthet och kvalitet som innebär att byggnaderna även kan tillskrivas ett egenvärde. Det handlar om byggnader där ursprunglighet i byggnadsform och olika material präglar framtoningen.

För områdets karaktär är bostadsbebyggelsen viktig. Den största andelen av byggnaderna i Rynninge är uppförda på 1910-20-talet och besitter ett miljöskapande värde. Det kan innebära att även en byggnad som är ombyggd eller tillbyggd fortfarande har och uppfyller krav på representativitet. Den typiska uppbyggnaden med sadel-/mansardtak, våningsantal och fasadmateriäl kan vara avgörande. I detta fall ses byggnaderna som en del av helheten och kan ha ett miljömässigt värde trots att den enskilda byggnaden inte har ett särskilt kulturhistoriskt värde.

Kriterier för värderingen:

Värderingen av byggnaderna i Rynninge är gjord efter ett tregradigt system, där "ettorna" utgör de bäst bevarade exemplen med individuella kvaliteter som är värda att värna om medan "treorna" endast har värden som delar i en helhet. De byggnader jag valt att värdera är de som är uppförda mellan 1908 och ca. 1933. Urvalet har gjorts eftersom dessa byggnader tillhör de ursprungliga egnahemsbyggnaderna i Rynninge med en klassisk uppbyggnad och utgör idag runt 70 % av den totala bebyggelsen. Samtliga av dessa byggnader har ett *miljöskapande värde* främst på grund av sin uppbyggnad och därtill ett *samhälls- och socialhistoriskt värde* där byggt teknik och byggnadsmateriäl minner om kopplingen till CV.

Därtill ska tilläggas att utöver de typiska egnahemsbyggnaderna finns senare arkitektur från sent 1930-tal men även 40-, 50- och 60-tal som har höga arkitektoniska kvaliteter.

Gradering:

1. De byggnader i Rynninge som anses ha ett särskilt kulturhistoriskt intresse är de som markerats med **lila** på kartan på sidan 23. Dessa har ett *särskilt tydligt miljöskapande värde* som förstärks med en hög grad av ursprunglighet genom *äktheten*.

Dessa byggnader har i stort sett kvar sin ursprungliga byggnadsvolym, fasadmateriäl och fönsteröppningar. Graden av ursprunglighet har i hög grad varit styrande för urvalet av dessa byggnader, viktigast har dock varit byggnadsvolymen samt fasadmateriäl. Vissa av byggnaderna kan vara tillbyggda på ett hänsynsfullt sätt vilka i dessa fall bedömts som godtagbara förändringar för helhetsbilden och underordnade byggnadens övriga kvaliteter. Se exempel på sidan 21.

2. Dessa byggnader har markerats med **orange** på kartan på sidan 23 och även dessa byggnader har således ett *högt miljöskapande värde*. Till denna grupp hör mindre förändrade byggnader där vissa ändringar som tillbyggnader, fönster och entrépartier kan ha tillkommit men där förändringar inte nämnvärt påverkat byggnadens uppbyggnad och proportioner. Fasadmateriäl har även här varit en viktig faktor. Se exempel på sidan 21.
3. De lägst prioriterade byggnaderna har markerats med **grönt** på kartan, se sida 23. Dessa byggnader har bedömts ligga längst ifrån sitt ursprungliga utseende när det gäller byggnadskroppen (i form av dominerande tillbyggnader), fasadmateriäl och tilläggsisolering samt fönsterbyten. Trots det bedöms de ha ett *miljöskapande värde* men inget utpekat enskilt värde. Se exempel på nästa sida.

Grupp 1. Exempel på en välbevarad byggnadskropp, utan tillbyggnader, ursprungligt fasadmaterial och fönster. Brage 12 (Torgvägen 6)

Grupp 2. En byggnad som genomgått vissa förändringar som nytt fasadmaterial, tillbyggnader och nya fönster tillkommit, men där ändå de ursprungliga proportionerna finns kvar. Frigga 10 (Krokvägen 22)

Grupp 3. Byggnad som tilläggsisolerats, fönster och fönstersättning ändrats samt nytt takmaterial. Byggnaden har förlorat sina ursprungliga proportioner. Loke 9 (Kasernvägen 19)

Käll- och litteraturförteckning:

Tryckta källor:

Ahlberg, Nils (1998) Stadens mönster

Egna hem N:r 2 (1972)

Egna hem i Örebro – om egnahemsrörelsens uppkomst och historia i allmänhet

Egna hem N:o 5 (1933), Rynninge egna hem firar 25-årsjubileum

Egna hem N:o 7 (1919), Föreningen Egna Hem Motala

Från bergslag till bondebygd (1999), Örebro Läns museum

Larsson och Lundberg (1978), Jubileums skrift Rynninge egnahemsförening 70-år 1908-1978

Nerikes Allehanda 18/8-58, s. 5

Nerikes Allehanda (1968), s. 13

Nerikes Allehanda (1968), s. 13

Rynninge egnahemsförening 70 år

Rådberg (1994), Den svenska Trädgårdsstaden

Waldén (u.å), Svensk villabebyggelse

Wennberg, Birger (1999), Ytterligare glimtar ur Örebro Historia, Rynninge för och nu

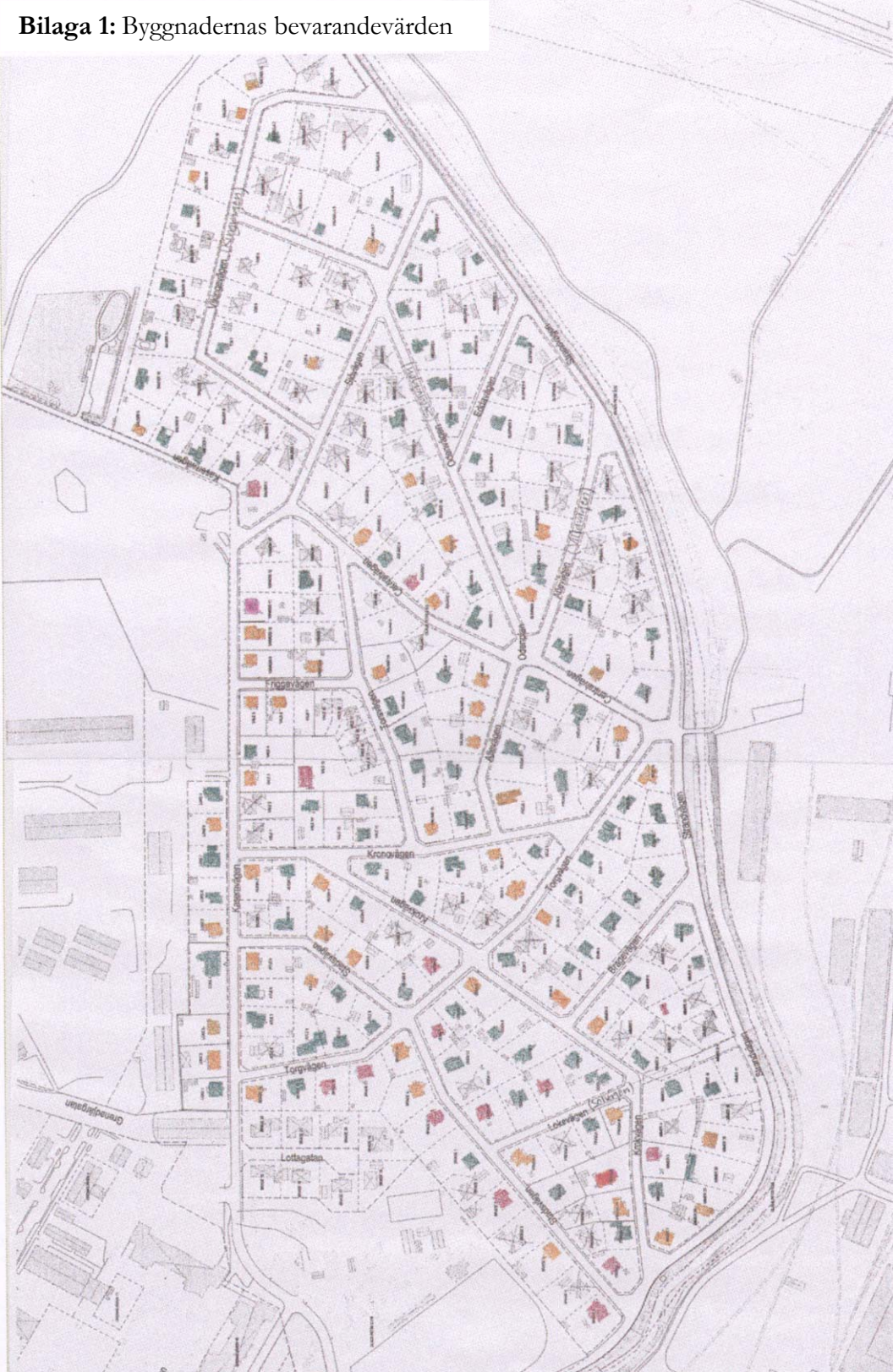
Yttrande av Hansson, (1978)

Muntliga källor:

Samtal ute i fält m. boende i området, juni och juli, 2004

Michael Sandström, trädgårdsingenjör, Örebro kommun.

Bilaga 1: Byggnadernas bevarandevärden

Bilaga 3: Åldersdatering av träd gjord av Michael Sandström, Örebro kommun.

